

Historia Litteraria 28.

Író a száműzetésben:
Mikes Kelemen

Universitas Kiadó

KNAPP ÉVA – TÜSKÉS GÁBOR

Az ismeretlen Mikes

Az ELTE Egyetemi Könyvtár és az Egri Főegyházmegyei

Könyvtár kamarakiállításának katalógusa

Mikes Kelemen halálának 250. évfordulója alkalmából az MTA Irodalomtudományi Intézetének XVIII. századi Osztálya átfogó szakmai és művelődési programot dolgozott ki, melynek részét alkotta az ELTE Egyetemi Könyvtára és az Egri Főegyházmegyei Könyvtár együttműködésének keretében létrejött kettős kiállítás. A kiállítás gondolatát ösztönözte, hogy az Egri Főegyházmegyei Könyvtár őrzi a *Törökországi levelek* eredeti kéziratát, míg az első Mikes-fordítás, *Az ifjak kalauza* egyik szerzői kézírata az ELTE Egyetemi Könyvtárában található. Ehhez járult, hogy a két gyűjtemény eltérő adottságai más területeken is jól kiegészítik egymást. A „kettős kiállítás” fogalma itt azt jelenti, hogy a két helyszínen azonos koncepció szerint épül föl a bemutató, ugyanakkor egészen más, ám szorosan összetartozó anyag volt látható. A két rész egységet alkotott és kölcsönösen kiegészítette egymást.

Az előzmények közül megemlíthető, hogy a *Törökországi levelek* kézírata látható volt az 1896-os millenniumi kiállításon. 1962-ben a Petőfi Irodalmi Múzeumban Baróti Dezső hozott létre Mikes-kiállítást, 1994-ben a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár és az MTA Irodalomtudományi Intézete rendezett Mikes-kiállítást és emlékülést a *Leveleskönyv* első kiadásának 200. évfordulója alkalmából. A levél műfaj volt az egyik központi témája a „Szolgáltatokat írom kegyelmednek” című, 2010 májusában Kőrmenden tartott irodalomtörténeti konferenciának és a Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum levéltárának anyagából a tanácskozáshoz kapcsolódóan rendezett, „Missilis” című kiállításnak.

Az ELTE Egyetemi Könyvtára és az Egri Főegyházmegyei Könyvtár kiállításának fő célja az volt, hogy az évforduló alkalmából a szélesebb közönség elé tárja az utóbbi évtizedek Mikes-kutatásainak néhány fontosabb eredményét és ráirányítsa a figyelmet Mikes széles körű műveltségére. Célunk volt az is, hogy utaljunk a kutatás megoldatlan kérdéseire, s bepillantást nyújtsunk a két könyvtár állományának kevésbé ismert rétegeibe. A kiállítás további célja volt, hogy szemléltesse a 17. századi és 18. század eleji francia eszmeáramlatok magyarországi befogadását, felhívja a figyelmet a Rákóczi-szabadságharcra és a szabadságharc utóéletével kapcsolatos, részben feltáratlan dokumentumokra, s felvillantsa a *Törökországi levelek* kéziratát Egernek megszerző Bartakovics Béla egri érsek gyűjtői és mecénási tevékenységét.

A kiállítás hét tematikus részre tagolódott, melyből hatot mindkét helyen megtalálhattunk, míg a hetedik, Bartakovics Bélával kapcsolatos egység a helyi vonatkozások miatt csak Egerben volt látható. Igyekeztünk úgy válogatni az anyagból, hogy nagyjából azonos számú dokumentum képviselje a két gyűjteményt, s a részeken belül is hozzávetőlegesen azonos számú művet mutassunk be, tekintettel a két könyvtár eltérő adottságaira. A dokumentumok a részeken belül időrendben követik egymást; a művek első és korábbi kiadásait néhány más adattal együtt megjegyzésben tüntettük fel.

Az előkészítő munkában felhasználtuk Mikes Kelemen *Összes műveinek* Hopp Lajos által sajtó alá rendezett, 1966 és 1988 között megjelent kritikai kiadását. A „Mikes fordításainak forrásai” című részhez Hopp Lajos *A fordító Mikes Kelemen* című, 2002-ben megjelent monográfiája szolgált kiindulópontként, míg a „Művek a rodostói könyvtárból” című részben Zolnai Béla 1926-os rekonstrukciós kísérletét vettük alapul. Ezenkívül tekintetbe vettük az újabb kutatások, így elsősorban a 17–18. századi francia levélkultúrára és a levélírás korabeli elméletére vonatkozó vizsgálatok eredményeit. A hatodik és hetedik rész anyagát a két könyvtár vonatkozó állományrészeiből válogattuk. A kiállítás címét R. Várkonyi Ágnes 1991-ben megjelent Mikes-tanulmányának címéből kölcsönöztük.

„A Törökországi levelek forrásai” című első részben kiállított művek arra a közel-múltban feltárt tényre hívják fel a figyelmet, hogy Mikes fő műve terjedelmének közel egynegyedét fordításbetétek teszik ki, amelyek nem kis mértékben hatottak a *Leveleskönyv* irodalmiságára. A szövegszerűen felhasznált források között megtalálhatók például elbeszélés- és levélgyűjtemények, történeti művek, útleírások és szótárak, s köztük van a kor egyik legjelentősebb erkölcsi folyóirata. Az olvasmányemlékek és fordításbetétek számának megnövekedése a levelekben az 1720-as évek közepétől szoros kapcsolatban áll Mikes írói élményanyagának fokozatos elszegényedésével. A történeti, néprajzi, mitológiai, természetrajzi, gazdasági vonatkozások jelentős részét Mikes olvasmányaiból merítette, s ugyanide megy vissza a különféle kisepikai elbeszélések, nemzetközi vándortémák, históriák és kuriozitások többsége is.

„A Törökországi levelek műfaji mintái és környezete” című második részben 17. századi és 18. század eleji francia levélminta-gyűjtemények, levelező kézikönyvek, valószínű és fiktív levélgyűjtemények, valamint levélregények voltak láthatók, melyek a kor igen népszerű kiadványainak számítottak. Az ilyen típusú műveket Mikes jórészt franciaországi tartózkodása idején ismerhette meg, s ezek ösztönözhatték műfajválasztását. Ezek a kiadványok egyben jelzik a levél forma különböző változatait, s szemléltetik a *Leveleskönyv* tágabb eszmei, műfaji környezetét. Tízéves korától Mikes a kolozsvári jezsuitáknál tanult, ezért ugyanitt mutatunk be néhány, a magyarországi és erdélyi jezsuita oktatásban hosszú ideig használt, levélméleti részt tartalmazó retorikai kézikönyvet, episztolográfiát és levélminta-gyűjteményt. Mindezen munkák jelentőségét növeli, hogy nemcsak műfaji mintát kínáltak Mikesnek, hanem elősegítették a fiktív levelező helyzet hitelesítését szolgáló retorikai eszköztár, elbeszélő stratégia és gáláns beszédmod kialakulását, s hozzájárultak a szerzői önértelmezés formálódásához és a fiktív levelezőpartner alakjának megteremtéséhez.

Mikes franciából készített fordításait, melyek az életmű terjedelmileg nagyobbik részét teszik ki, a nagyközönség alig vagy egyáltalán nem ismeri. Ezért állítottunk

a harmadik rész középpontjába néhány olyan művet, melyet Mikes teljes egészében vagy kivonatosan magyarra fordított. Az összesen tizenkét átültetett mű között van az erkölcsnevelő értekező próza körébe tartozó alkotás, rokokó novellaciklus, világias moralista párbeszéd, történeti munka, dialogizált vallásos elbeszélés és több, a didaktikus kegyességi próza műfajait képviselő összeállítás. A szerzők jórészt a 17. század második és a 18. század első felének jeles egyházi írói voltak, néhány közülük közel állt a janzenizmushoz vagy kifejezetten janzenista szellemiséget képviselt, sőt az egyik mű indexen volt. A *Mulatságos napok* eredetijének szerzője, Mme de Gomez a 18. század első és második harmadában igen népszerű írónőnek számított. A fordítások és adaptációk jelentőségét növeli, hogy szoros tárgyi, eszmei, írói-fordítói módszerbeli és intertextuális kapcsolat, tartalmi-motivikus átfedés, stílusbeli és műfaji kölcsönhatás áll fenn a *Törökországi levelek* és a fordítások között. Mikes nem kis mértékben fordítói munkája révén vált igényes nyelv- és stílusművésszé, gondolkodóvá és moralistává.

Mikes eszmei tájékozódásának fontos forrása volt II. Rákóczi Ferenc rodostói könyvtára, ezért a negyedik részben az egykor itt megtalálható, túlnyomórészt francia és latin nyelvű művek közül állítottunk ki néhányat. Ez a könyvtár, melynek további sorsa ma ismeretlen, a fejedelem halála után összeállított jegyzék szerint összesen 112 művet tartalmazott 290 kötetben. Ma már tudjuk azt is, hogy a jegyzéken található műveken kívül Rákóczi és Mikes más könyvekhez is hozzájutott Rodostóban. A jegyzéken rögzített anyagban szembetűnő az áhitati, teológiai, exegetikai, egyháztörténeti könyvek – ezen belül a janzenista, kvietista, puritán és misztikus ihletésű munkák –, továbbá a történeti, jogi, politikai, természettudományos és praktikus ismereteket tartalmazó művek nagy száma, valamint a didaktikus és morális irodalom hangsúlyos jelenléte. A könyvtárban található munkák egy részét Mikes forrásként használta, részleteket idézett belőlük a levelekben, s néhányat önállóan is lefordított közülük.

A „Mikes-kéziratok és korai kiadások” című ötödik részben kiemelt helyen állítottuk ki a *Törökországi levelek* és *Az ifjak kalauza* szerzői kéziratát. Mindkét kézirat teljes egészében Mikes írása. A *Leveleskönyv* kézírata a fogalmazványokról készített, nem végleges tisztázat, mely összesen tizenegy, nem egyenlő vastagságú papírkoncból áll. Keletkezésének ideje bizonytalan, s csupán annyi biztos, hogy nagyobb időközökben, több évtized alatt készült. A kézirat pontosan tükrözi Mikes helyesírását, írásmódjának változását, javításait és utólagos betoldásait. Az utolsó írott oldalon olvasható Rietaller Mátyás budai könyvcenzor 1792-ben kelt nyomtatási engedélye, mely feltétele volt a mű 1794. évi első megjelenésének.

Az ifjak kalauza Charles Gobinet először 1655-ben jelent meg, számos kiadást ért, még a 19. század első felében is többször kiadott erkölcsnevelő munkájának fordítása. A kézirat jelentőségét elsősorban az adja, hogy ez volt Mikes első, hosszabb terjedelmű fordítása, s maga a mű egyik legkedveltebb olvasmánya. Az 1724-re datált kéziratot 1744-ben tovább bővítette és javította, majd 1751-ben újra lefordította a munkát. (Ezt a kéziratot a többi fordításkézirattal együtt – egy kivételével – az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára őrzi.) A két kézirat összevetése jó lehetőséget kínál Mikes nyelvének, stílusának, helyesírásának és írásmódjának tanulmányozásához, fordítói gyakorlatának megértéséhez. Jelentőségét növeli, hogy a fordítás és a *Törökországi levelek* között több témabeli, motivikus, szemléleti és gondolati rokonság található. Az

íveket a felület egynegyed részénél Mikes behajtott, s az így keletkezett lapszélre írta a forráshivatkozásokat. Későbbi javításait áthúzással és az áthúzott szöveg fölé betoldott írással jelezte. A kézirat ismeretlen körülmények között jutott mai őrzési helyére; elsőként az 1850 körül készült kéziratos katalógus tartalmazza, a szerző/fordító megnevezése nélkül.

Ugyanitt található a *Törökországi levelek* első nyomtatott kiadása, melyet Kultsár István bocsátott sajtó alá 1794-ben, Mikes halála után több mint három évtizeddel. Ez a kiadás a cenzor törlése miatt csonka, szövege számos helyen hibás, hasonlóan a kézirat mellőzésével készült további kiadások szövegéhez. A *Törökországi levelek* első teljes kiadása az autográf kézirat alapján 1861-ben látott napvilágot. Mikes egyik szépprózai fordítása, az átírt formában, modern kiadásban is hozzáférhető *Mulatságos napok* 1879-ben jelent meg először, míg a *Törökországi levelek* szemelvényes válogatásainak sora 1882-ben indult. Ezekből ugyanitt volt látható néhány példány.

„A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai” című részben többek között megtalálható a fejedelem néhány, a tájékoztatás, a reprezentáció és a propaganda céljait egyaránt szolgáló, kiállításon eddig még nem bemutatott kiáltványa, az események történetét különböző szempontból feldolgozó kéziratos és nyomtatott források csoportja, Rákóczi erkölcsi és politikai végrendeletének 1751-es kiadása, valamint az 1707. évi marosvásárhelyi „Propositio” magyar nyelvű változatának egri kiadása 1849-ből. E dokumentumok jelentőségét elsősorban az adja, hogy a szabadságharc történetének és utóéletének átfogó, korszerű feldolgozása lényegében máig hiányzik. Az ELTE Egyetemi Könyvtárának anyagából kiállított kéziratos források egyben jelzik két 18. századi jezsuita történész, Hevenesi Gábor és Kaprinai István módszeres forrásgyűjtő tevékenységét.

A kiállítás utolsó, csak Egerben látható egysége Bartakovics Béla (1791–1873), 1850-től egri érsek gyűjtő és mecénási tevékenységét szemléltette. Bartakovics a széles látókörű, művelt, a művészeteket és a tudományokat egyaránt pártoló egri főpapok sorába tartozik, s ő volt az, aki 1867-ben – föltehetően adósságai elengedése fejében – megszerezte Toldy Ferencről a *Törökországi levelek* kéziratát, a Béli- és a Pompéry-kódexekkel együtt. Eszterházy Károly után Bartakovics számít az Egri Főegyházmegyei Könyvtár „második alapítójának”: 1860-ban a több mint 6000 kötetes káptalani könyvtárat beolvasztotta az egyházmegyei gyűjteménybe, megszerezte Naidhart Antal jószágigazgató több mint 5000 kötetes könyvtárát, s életében összesen közel 7000 kötetet ajándékozott a könyvtárnak. Ebben a részben volt látható több, általa támogatott vagy ösztönzött kiadvány, köztük például Szabó István két Homérosz-fordítása, Caesare Cantu világtörténetének fordítása, Káldi György Ó- és Újszövetség-fordításának Tárkányi Béla által készített átdolgozása, valamint egy Bartakovicsnak ajánlott, az egri Érseki Nyomdában megjelent, francia nyelvű levél- és stílusminta-gyűjtemény.

A kiállítás összességében tanúsítja, hogy a korai felvilágosodás magyar irodalmának egyik fő műve és legmodernebb alkotása elválaszthatatlan részét alkotja az európai irodalmi örökségnek, s hogy a fordítások ebben az időszakban nélkülözhetetlen részei az írói életműveknek. A bemutatott művek és dokumentumok segítik megérteni a folyamatot, melynek során Mikes a jezsuita oktatás keretében elsajátott retorikai ismeretekre építve, hazájától távol élve kreatív módon asszimilálta és egyéni módon fejlesztette tovább a gáláns francia levélkultúrát és korszerű műveltséget, s a kor európai

gondolkodásának színvonalán foglalkozott az ember, a társadalom és a világ kérdéseivel. Egyben magyarázatot adnak arra is, hogy bár Mikes több mint kétszáz éve foglalkoztatja a költőket, írókat és az irodalomtörténészeket, életműve és személyisége ma is megoldatlan kérdések sorát veti fel.

A kiállítás szorosan kapcsolódott a Mikes-évforduló további eseményeihez, így mindenekelőtt a „Literaturtransfer und Interkulturalität im Exil. Das Werk von Kelemen Mikes im Kontext der europäischen Aufklärung” című, a Magyar Tudományos Akadémián 2011. október 12–15. között rendezett nemzetközi Mikes-tanácskozáshoz. A kiállítás előkészítésében nyújtott segítségért az ELTE Egyetemi Könyvtára és az Egri Főegyházmegyei Könyvtár igazgatóinak, Dr. Szögi Lászlónak és Dr. Löffler Erzsébetnek, valamint Szász Zoltánné és Pap Péter könyvtárosoknak mondunk köszönetet.

Rövidítések

BEK – Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Budapest

EFK – Egri Főegyházmegyei Könyvtár, Eger

A Törökországi levelek forrásai

BANDELLO, Matteo – ford. BOAISTUAU, Pierre – BELLEFOREST, François de XVIII. histoires tragiques, Extraictes des oeuvres Italiennes de Bandel, et mises en langue Française. Turin: Cesar Farine, 1570.

BEK Ant. 6993

Első kiadás: Paris, 1559. A 63. levél Iréne novellájának, valamint a 86. levél VIII. Henrik és Boleyn Anna történetének lehetséges forrása.

MAIMBOURG, Louis

Histoire des Croisades pour la delivrance de la Terre Sainte. Seconde édition. 1–4. T. Paris: Sebastien Mabre-Cramoisy, 1676–1679.

BEK Bar. 00881–00884

A 71. levélben a máltai lovagrend eredetéről szóló rész lehetséges forrása.

THEVENOT, Jean de [Melchissédéché]

Reysen in Europa, Asia und Africa. [Voyages faits en Europe qu'en Asie et Afrique.] 1–3.Th. Franckfurt a. M.: Ph. Fievet, 1693.

EFK K. VII. 27

A francia nyelvű mű első kiadása: Paris, 1664. A 192. levél török halotti szokásokról és túlvilág-elképzelésekről szóló részének lehetséges forrása.

MORERI, Louis

Le grand dictionnaire historique, ou le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane. 1–5. T. Ed. revue. Paris: J. B. Coignard, 1712.

EFK Cc. II. 18–22

Első kiadás: Lyon, 1674. A 72. levél Nagy Konstantin császárról szóló részének egyik lehetséges forrása.

DUPUY, Pierre

Histoire de la condamnation des Templiers, celle du schisme des Papes tenans le Siège en Avignon et quelques procès criminels. 1–2. Tome. Ed. nouvelle. Brusselle: F. Foppens, 1713.

EFK S. X. 57–58

Első kiadás: Paris, 1685. A 71. levél templomos lovagokról szóló részének egyik lehetséges forrása.

ADDISON, Joseph – STEELE, Richard

Le Spectateur, ou le Socrate moderne, où l'on voit un portrait naïf des mœurs de ce Siècle. Traduit de l'anglois. Tome quatrième. Amsterdam: Wetstein, 1721.

BEK Ca 1716

Több levél (például 73, 85, 101, 103) elbeszéléseinek lehetséges forrása.

BUSSY-RABUTIN, Roger de

Les Lettres de messire Roger de Rabutin, comte de Bussy. 1–5. Tome. Paris: F. Delaulne, 1721.

EFK L. IX. 83–87

Első kiadás: Paris, 1697–1698. A *Törökországi levelek* hangját, stílusát meghatározó minták egyike lehetett. Az 58. levél „gáláns mennykő” történetének forrása Bussy-Rabutin 81. levele.

BAYLE, Pierre

Dictionnaire historique et critique. 1–4. T. 5. ed. augmentée. Amsterdam: Humbert Luchtmans, 1740.

EFK Ss. II. 1–4

Első kiadás: Rotterdam, 1695–1697. Lehetséges forrása például a 63. levél Iréne-történetéhez fűzött kritikai megjegyzésnek és a 72. levél Nagy Konstantin császárról szóló részének.

CHOMEL, Noël

Dictionnaire œconomique, contenant divers moyens d'augmenter son bien, et de conserver sa santé avec plusieurs remedes assurez et éprouvez. Revuë [...] par J. Marret. 1–2. T. 4. ed. Commercy: Henry Thomas, 1741.

EFK Gg. II. 35–38

Első kiadás: 1709. A 60. és 61. levél selyemhernyó-tenyésztésről, valamint a 69. levél búzazaporításról szóló részének forrása. A mű megvolt a rodostói könyvtárban.

VERTOT, René Aubert

Histoire des Chevaliers Hospitaliers de S[aint] Jean de Jerusalem [...]. 1–5. Tome. La Haye: Antonie van Dole, 1751.

EFK A. IX. 11–15

Korábbi kiadás: Paris, 1726. A 71. levélben a máltai lovagrend eredetéről szóló rész lehetséges forrása.

Lettres édifiantes et curieuses, écrites des missions étrangères. Nouvelle édition. 1–24.

T. Paris: J. G. Merigot, 1780–1781.

BEK Ge 466

Az 1707–1715. évi párizsi kiadás megvolt a rodostói könyvtárban. A 60. levél gyapottermelésről szóló részének forrása.

A Törökországi levelek műfaji mintái és környezete

JUNIUS, Melchior

Scholae rhetoricae, de contexendarum epistolarum ratione. Basiliae: per Conradum Waldkirch, 1587.

BEK Ant. 6814

Huszonhárom levéltípus bemutatásával, a rájuk adandó válaszlevelekkel és ezek elméletével.

Le Secrétaire françois. Contenant la methode decrire et dresser toutes sortes de lettres missives. Lyon: B. Ancelin, 1611.

BEK Bar 09304

PUGET DE LA SERRE, Jean

Le Secrétaire à la mode. Amsterdam: J. Janssen, 1655.

BEK Bar 09836

BALBÍN, Bohuslav

Verisimilia humaniorum disciplinarum seu iudicium privatum de omni litterarum (quas Humaniores appellant) artificio quo in libello praecepta epistolarum, latinitatis, [...] proponitur. Pragae: Typ. Univ. Carolo-Ferdin. in Colleg. Societatis Jesu, 1666.

BEK Bar 8512

LOREDANO, Giovanni Francesco

Lettere, [...] divise in cinquantadue capi, e raccolte da Henrico Giblet. 1–2. P. Venetia: appresso i Guerigli, 1671, 1673.

EFK U. XI. 67–68

Első kiadás: Venetia, 1665. Mintegy ötven éven át számos kiadást ért meg.

COURTIN, Antoine de

Nouveau Traité de la Civilité qui se pratique en France parmi les honnestes gens. Dixième Edition, revue, corrigée, et augmentée par l'Auteur. Paris: Helie Josset, 1681.

BEK Bar. 05956

A mű megvolt a rodostói könyvtárban.

PUGET DE LA SERRE, Jean

Le Secrétaire de la cour. Rouen: J. B. Besongne, 1685.

BEK Bar 09331

MASEN, Jacob

Palaestra styli Romani quae artem et praesidia Latine ornateque quovis styli genere scribendi complectitur, cum brevi Graecarum et Romanarum antiquitatem compendio, et praeceptis ad dialogos, epistolas, et historias scribendas legendasque necessariis. Coloniae Agrippinae: Haered. J. Busaei, 1686.

BEK Bar 08534

ARNAULD D'ANDILLY, Robert

Lettres de Monsieur Arnauld d'Andilly. Dernière édition. Paris: Jérôme Bobin, 1689.

BEK Bar. 07413

KWIATKIEWICZ, Joannes

Svada civilis, hujus aevi genio et nostratis politiae ingenio. Pragae: Typ. Univ. Carolo Ferdinandae in Coll. S. J. ad S. Clemen., 1690.

BEK Bar 09506

Első kiadás: Lublin, 1652. A szerző külön foglalkozik a nemzeti nyelvű levélírással, a levéltípusokhoz mintaleveleket közöl.

VAUGELAS, Claude Favre de

Remarques sur la langue françoise. 1–2. T. Amsterdam: P. Mortier, 1690.

BEK Bar 09309

PATIN, Guy

Lettres choisies dans lesquelles sont contenuës plusieurs particularités historiques, sur la vie et la mort des scavans de ce siècle [...] 1645–1672. 1–3. T. Paris: J. Petit, 1692.

EFK T. XI. 6–8

MAZARIN, Jules

Lettres du cardinal Mazarin. Nouvelle édition Augmentée d'une seconde partie. Amsterdam: H. Wetstein, 1693.

BEK Bar 07408

Első kiadás: Amsterdam, 1690.

MARANA, Giovanni Paolo

L'Espion dans les cours des princes chrétiens. 1-3. T. Cologne: E. Kinckius, 1696-1697.

BEK Bar 06679

Első kiadás: Paris, 1684.

WICQUEFORT, Joachim van

Lettres de M. J. de Wicquefort, [...] avec les réponses de M. G. Barlée, en françois et en latin. Amsterdam: G. Gallet, 1696.

BEK Bar 07422

PASCAL, Blaise

Ludovici Montaltii Litterae Provinciales, de morali et politica jesuitarum disciplina. [Les provinciales ou lettres écrites par Louis de Montalte à un Provincial de ses amis et aux R.R.P.P. Jésuites sur la morale et la politique de ces pères.] 1-2. T. Trans. Willelmus Wendrockius. 6. ed. Coloniae: N. Schouten, 1700.

EFK U. XIV. 35

Teológiai vitairatok levelek formájában a kegyelemtanról vallott janzenista álláspont védelmében, 1656/57-ből. 1657-ben a tiltott könyvek jegyzékére tették.

RICHELET, Pierre

Les plus belles lettres Françaises sur toutes sortes de sujets, tirées des meilleurs auteurs, avec des notes. 1-2. T. 4. ed. A la Haye: Louis et Henri van Dole, 1708.

EFK Ff. I^o 43-44

Számos kiadást megért levélminta-gyűjtemény, benne többek között Mme de Sévigné leveleivel.

FLÉCHIER, Esprit

Lettres de Mr Flechier, évêque de Nismes, sur divers sujets. Paris: É. Ganeau et J. Estienne, 1711.

BEK 015808

CICERO, Marcus Tullius

Epistolarum libri IV. A Joanne Sturmio puerili educationi confecti. Tyrnaviae: Typ. Acad., per J. H. Geich, 1712.

BEK Hb 973

Első magyarországi kiadás: Szeben, 1594. Magyar fordítás: Lőcse, 1694.

BENTIVOGLIO, Guido

Lettres du cardinal Bentivoglio, Traduites en François, Avec l'Italien à côté, Par le Sieur De Veneroni. Bruxelles: T'Sértevens, 1713.

BEK Ga 9155

DUNOYER, Anne Marguerite Petit

Lettres historiques et galantes. Par Madame de C***. Ouvrage curieux. 1-7. T.
Cologne: Pierre Marteau, 1714.
BEK Ga 4791
Első kiadás: Hague, 1707.

MERVILLE, C. Louis de

Lettres galantes, sur toutes sortes de sujets, et de la manière qu' on les écrit aujour
d'hui. Dresde: J. J. Winckler, 1714.
BEK Hf 765/coll.1
Egybekötve: Grimarest, Jean-Leonor Le Gallois de: Recueil de lettres serieuses et
galantes. Paris, 1721. című művével. (BEK Hf 765/coll.2.)

GRIMAREST, Jean-Leonor Le Gallois de – MILLERAN, René

Lettres familières, galantes et autres, par René Milleran. Nouvelle édition, Reveue,
corrigée, et augmentée du Traité de Monsieur De Grimarest sur le Cérémonial dans
le commerce de lettres. Jene: Jean Felix Biblcke, 1718.
BEK 016837

BOURSAULT, Edmé

Lettres nouvelles accompagnées de fables, de contes, d'épigrammes [...] avec treize
lettres amoureuses d'une dame à un cavalier. 1-3. Tom. 4. ed. Paris: Nicolas le
Breton, fils, 1720-1722.
EFK Bb. I^o 24-26
Második kiadás: Paris, 1699.

Recueil de lettres sur divers sujets, comme de complimens, de condoleance, de cons-
olation, de civilité, et de congratulation. Raccolta di lettere di complimenti, di
condoglienza, e consolatione, di civiltà, di congratulatione, et altre. Vienne: Adam
Damer, 1725.
EFK Ll. I^o 20

BAYLE, Pierre

Lettres de M^r. Bayle, Publiées sur les Originaux: avec des Remarques: par Mr. Des
Maizeaux, Membre de la Société Royale. 1-3. T. Amsterdam: Aux depens de la
Compagnie, 1729.
BEK Hf 744

PELLISSON-FONTANIER, Paul

Lettres historiques de monsieur Pellisson. 1-3. T. Paris: Francois Didot, 1729.
EFK Ff. I^o 28-30

SIMON, Richard

Lettres choisies de Richard Simon. Ou l'on trouve un grand nombre de faits anec-

dotes de littérature [...] et de la vie de l'auteur par Bruzen la Martiniere. 1-4. Tom.
2. ed. rev. Amsterdam: Pierre Mortier, 1730.
EFK Ff. I^o 31-34
Első kiadás: Rotterdam, 1702.

OSSAT, Arnold d'

Lettres du cardinal Ossat. Avec notes historiques et politiques de [...] Amelot de la
Houssaie. 1-5.Tom. [3.] ed. Amsterdam: P. Humbert, 1732.
EFK C. VIII. 59-63
Korábbi kiadás: Paris, 1698.

SÉVIGNÉ, Marie de Rabutin-Chantal, marquise de

Recueil des lettres de Madame la marquise de Sévigné, à Madame la comtesse de
Grignan, sa fille. 1-6. T. Paris: N. Simart, 1734-1739.
BEK Ga 4560
Első kiadás: Troyes, 1725.

ROLLIN, Charles

Traité des études. De la Manière d'enseigner et d'étudier les belles-lettres. 1-4. T.
Amsterdam: Pierre Mortier, 1745.
BEK Fc 164

CRÉBILLON, Claude-Prosper Jolyot de (FILS)

Lettres de la Marquise de M***, au Comte de R***. 1-2. Partie. H. n., 1748.
BEK Hf 2260
Első kiadás: 1732.

FONTENELLE, Bernard le Bovier de

Lettres galantes de Monsieur le Chevalier d'Her***. Nouvelle Edition revue et
corrigée par l'Auteur. Leipzig: J. G. Müller, 1764.
BEK 015684
Első kiadás: Amsterdam, 1683.

BOYER, Jean-Baptiste de, Marquis d'Argens

Lettres Juives, ou Correspondance Philosophique, Historique et Critique. Nouvelle
édition. 1-8. T. La Haye: Pierre Paupie, 1764.
BEK 016942-8

MONTESQUIEU, Charles-Louis de Secondat, baron de la Brède et de

Lettres persanes. Paris: Didot, 1803.
BEK Hf 5371
Első kiadás: Amsterdam, 1721.

Mikes fordításainak forrásai

FLEURY, Claude

Les Mœurs des Israélites. Seconde édition, corrigée et augmentée. Paris: G. Clouzier, 1682.

BEK Bar 07437

Megvolt II. Rákóczi Ferenc rodostói könyvtárában. Az *Izraéliták szokásáról* című Mikes-fordítás forrása.

GOMEZ, Madeleine-Angélique de, née Poisson

Les journées amusantes. 1–6. T. Paris: Ch. Le Clerc, 1722–1731.

BEK Hf 1186 (3–4. T.)

Több Mikes-levél (53, 85, 96, 99 és 102) elbeszéléseinek, valamint a *Mulatságos napok* című önálló Mikes-fordításnak a forrása.

POUGET, François Aimé

Instructions générales en forme de catéchisme, ou l'on explique en abrégé par l'Ecriture sainte et par la Tradition l'histoire et les dogmes de la religion, la morale Chrétienne [...]. 1–4. Tom. A Brusselle: Fr. Foppens, 1722.

EFK T. XI. 9–12

A janzenista nézeteket tükröző katekizmus első kiadása: Paris, 1710. 1712-ben a tiltott könyvek jegyzékére tették. A *Cathechismus Formájára való közönséges Oktatások* című Mikes-fordítás forrása.

CALMET, Augustin

Historie de l'Ancien et du Nouveau Testament, et des Juifs. Pour servir d'introduction à l'Histoire Ecclésiastique de M. l'abbé Fleury. 1–7. tom. Paris: Emery - Saugrain - P. Martin, 1725.

EFK C. IX. 1–7

Első kiadás: Paris, 1718. A *Sidok és az Uj Testámentumnak Historiája* című Mikes-fordítás forrása. Megvolt Rákóczi rodostói könyvtárában.

Cogitationes Christianae Extractae e Scriptura Sacra, ac Sanctis Patribus, pro omnibus diebus mensis. Per quendam Sacerdotem, Almae Provinciae Ungaricae Ordinis S. Pauli Primi Eremitae e Gallico, latinitati donatae [...] 1746 Tyrnaviae Typis Acad. Soc. Jesu.

BEK Ms A 8

Mikes Kelemen *Keresztényi gondolatok* című fordításának alapul szolgáló francia mű (E. F. Vernage: *Pensées chrétiennes*. Paris, 1713) 1717-es kiadása alapján készült kéziratos latin fordítás. A nyomdakész kézirat jelzi, hogy a mű megjelenését Nagyszombatban tervezték, de ilyen nyomtatvány nem ismert.

HAEFTEN, Benoît van

A' keresztnek közönséges útja, az az: a' világi [...] nyomorúságok [...] el-szenvedéséről [...] rövid tanítás. Mellyet nemzete szeretetétől indítván [...] magyar nyelvre fordított P. Jenei Márton. Pest: Eitzenbergerné, 1772.

EFK Ff I^r 76/2

A mű első, latin nyelvű kiadása: *Regia via crucis*, Antwerpen, 1635. A francia fordítás első kiadása: *Le chemin royal de la croix*, Paris, 1655. Mikes a francia változatból készítette *A Keresztnek királyi útja* c. fordítását. Jenei Márton fordítása független Mikes munkájától.

Művek a rodostói könyvtárból

LA NOUE, François de

Discours oder Beschreibung und aussführliches rätliches bedencken von allerhandt so wol Politischen als Kriegssachen. Franckfurt am Mayn: A. Wechels Erben, 1592.

BEK Ant. 3400

Első, francia nyelvű kiadás: Basel, 1587.

TERÉZ, Avilai, Nagy, Szent

Opera in duas partes distincta, studio et opera Mathiae Martinez. Ex Hispanico sermone in latinum conversa. Coloniae Agrippinae: Ioannes Kinchius, 1627.

EFK Ee. VIII. 6

Avilai Nagy Szent Teréz műveinek első spanyol kiadása: Salamanca, 1588. A művek francia fordítását – a levelek kivételével – Antoine Arnauld d'Andilly készítette, első kiadása: Paris, 1670. A rodostói könyvtárban egyaránt megvolt az Arnauld-féle fordítás egy kötete és a levelek François Pelicot által készített francia fordítása: *Lettres de la glorieuse Mère Ste Térèse* [...]. Paris, 1660.

LE GAUDIER, Antoine

De natura et statibus perfectionis opus posthumum. Paris: S. Cramoisy, 1643.

BEK Bar 05807

SENDIVOGIUS, Michel

Novum lumen chemicum, é naturae fonte et manuali experientia depromptum. Cui accessit Tractatus de sulphure. Genf: A. et S. De Tournes, 1673.

BEK Bar 04642

A mű eredeti címe: *Le Cosmopolite ou nouvelle lumière chimique*. Paris, 1669. A rodostói könyvtárban egy francia nyelvű kiadás volt meg.

BOUTET, Claude

Traité de mignature pour apprendre aisément à peindre sans maître. Seconde édition. Paris: Ch. Ballard, 1676.

BEK Bar 07913

WICQUEFORT, Abraham de

L'Ambassadeur et ses fonctions. 1–2. Partie. La Haye: M. G. Veneur, 1682.

Bar 02440/1–2

COURTIN, Antoine de

Nouveau Traité de la civilité qui se pratique en France parmi les honnestes gens. Nouvelle Edition, revûë, et augmentée. Lyon: Claude Martin, 1686.

BEK Bar 10169

Első kiadás: Paris, 1671. A szerző egy másik, *Traité de la paresse* (Paris, 1673) című művét Mikes lefordította *Az idő jól eltöltésének módja* címen.

PARENT, Antoine

Éléments de mécanique et de physique. Paris: F.-P. Delauine, 1700.

BEK Bar 10256

ÁGOSTON, Szent

Libri [tredecim] XIII. Confessionum ad [tres] 3 [manuscriptos] MSS exemp. emendati, opera et studio R. P. H. Sommalii. Bambergae: W. M. Endter, 1701.

EFK O. IX. 113

A rodostói könyvjegyzék bejegyzése alapján nem eldönthető, hogy a *Vallomás*-soknak a janzenista Arnauld d'Andilly (Paris, 1649. és további kiadások) vagy az antijanzenista Guillaume Dubois (Paris, 1688. és további kiadások) által készített francia fordítása volt meg a rodostói könyvtárban.

NICOLE, Pierre

Instructions theologiques et morales, sur les Sacremens. Troisième édition. Paris: F. Foppens, 1706.

BEK Ad 467

Első kiadás: *Essais de morale*. Paris, 1671–1678.

NICOLE, Pierre

La perpetuité de la foy de l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie deffendre contre le livre du Sieur Claude, Ministre de Charenton. Seconde édition. Tome 1–3. Paris: H. Foucault, 1713.

EFK I. V. 26–28.

Első kiadás: Paris, 1669. A bevezető anonim szerzője Antoine Arnauld. A műhöz Eusèbe Renaudot kétkötetes folytatást írt (Paris, 1711, 1713), s mivel a rodostói könyvjegyzék ötkötetes művet jelez, minden valószínűség szerint a folytatás is megvolt Rákóczi könyvtárában.

BOURDALOUE, Louis

Sermons du père Louis Bourdaloue de la Compagnie de Jesus. Pour les dimanches.
Paris: Rigaud, 1716.

EFK E. VIII. 100

Bourdaloue beszédeinek első teljes összkiadása 16 kötetben: Paris, 1707–1734.

COLOMBIERE, Claude de la

Sermoni sacri [...] tradotti dalla lingua francese nell' italiana. 1–2. Tom. Venezia:
Stamperia Baglioni, 1717.

EFK E. VI. 9–10/1

A mű francia nyelvű eredetijének első kiadása: Lyon, 1684.

Lettre de Monseigneur L'Evêque D'Angers, par la quelle Il répond à deux libelles
Quesnellistes; Dont l'un a pour titre: Inscription en faux du P. Quesnel. Louvain:
G. Stryckwant, [1718].

BEK Ad 3739

A rodostói könyvtárban Quesnel leveleinek ismeretlen kiadása volt meg; a kiállított Quesnel-ellenes műhöz két levelet kötöttek hozzá Quesneltől.

HELYOT, Pierre – BULLOT, Maximilien

Histoire des Ordres Monastiques, religieux, et militaires et des Congregations
seculières de l'un et de l'autre sexe. 1–8. T. Paris: J. B. Coignard, 1721.

EFK P. VI. 32–39

A rodostói könyvjegyzéken található „Histoire militaire” cím alapján Zolnai Béla által feltételezen azonosított munka.

LA ROQUE, Jean de

Voyage de Syrie et du Mont-Liban. 1–2. T. Amsterdam: H. Uytwerf, 1723.

EFK R. XIV. 7

LABAT, Jean Baptiste

Nouvelle relation de l'Afrique occidentale. 1–5. Tom. Paris: G. Cavelier, 1728.

EFK C. VIII. 17–21

RAMSAY, Andrew Michael

Les voyages de Cyrus, avec un discours sur la mythologie. 1–2. T. Amsterdam:
Covens et Mortier, 1728.

BEK 017356

POLÜBIOSZ

Histoire de Polybe, nouvellement traduit du Grec, par Vincent Thuillier [...] avec
un commentaire ou un corps de science militaire, enrichi [...] par [Jean Charles]
Folard. 1– 6. Tome. Amsterdam: Aux dépens de la Compagnie, 1729–1730.

EFK I. V. 31–36

FLEURY, Claude

Institutiones juris Ecclesiastici. Latinas reddidit et cum animadversionibus Justi Henningii Boehmeri ed. Joannes Daniel Gruber. 2. ed. Francofurti, Lipsiae: E. G. Crugius, 1733.

EFK T. IV. 120

A mű francia nyelvű eredetijének első kiadása: Paris, 1677.

BOSSUET, Jacques Bénigne

Oeuvres contenant tout ce qu'il a écrit sur différentes matières. 1–10. Vol. Argentina: I. B. Albrizzi a Venise, 1736–1757.

EFK X. IV. 2–11

Bossuet *Histoire des variations de l'Eglise protestante* (Paris, 1688) c. műve megtalálható a rodostói könyvjegyzéken.

BONA, Joannes

De sacrificio missae, tractatus asceticus, continens praxim attente, devote, et reverenter celebrandi. Tyrnaviae: Typis Academicis per Leop. Berger, 1736.

EFK 319.068/1

Első kiadás: Roma, 1658.

ARNAULD, Antoine

De la frequente communion, ou les sentiments des pères, des papes, et des conciles. Onzième édition. Lyon: C. Plaignard, 1739.

BEK Ad 1610

Első kiadás: Paris, 1643.

CROISSET, Jean

La dévotion au Sacré Cœur de Nôtre-Seigneur Jesus-Christ. 1–2. T. Lyon: Bruyset, 1741.

BEK Ad 1616

Első kiadás: Lyon, 1691.

BOSSUET, Jacques Bénigne

Historia doctrinae Protestantium in religionis materia. [Viennae]: Trattner-Károlyi, 1751.

EFK F. I° 59

A mű francia nyelvű eredetije (*Avertissement aux Protestants sur les lettres du ministre Jurieu*, Paris, 1689) megtalálható a rodostói könyvjegyzéken.

PLUCHE, Noël

Lo spettacolo della natura esposto in varii dialoghi. Non meno eruditi, che ameni, concernenti la storia naturale. Opera tradotta dall' idioma Francese in lingua Toscana. 1–14. T. 3. ed. Venezia: G. Pasquali, 1752.

EFK Dd. I° 43–56

A mű francia nyelvű eredetijéből (*Le Spectacle de la nature, ou entretiens sur les particularités de l'histoire naturelle*, Paris, 1732–1750) egy kötet volt meg a rodostói könyvtárban.

MASSILLON, Jean Baptiste

Sermons. Oraisons funèbres et profess. religieuses. Paris: J. Th. Herissant, Frères Estienne, 1755.

EFK Y. XIV. 17

Massillon beszédeinek első kiadásai 1705–1714 között jelentek meg, a szerző engedélye nélkül.

BONA, Joannes

Opera omnia, quotquot hactenus separatim edita fuere [...]. Manuductio ad coelum, Principia et documenta vitae Christianae, Via compendii ad Deum etc. Ed. Veneta correctior. Venetiis: Typ. Balleoniana, 1764.

EFK Bb. II. 26

Első kiadás: Antwerpen, 1677.

FLEURY, Claude

In historiam ecclesiasticam dissertationes octo. E gallico in latinum traductae. Bamberg, Francofurt, Lipsia: T. Göbhardt, 1765.

EFK S. III. 21

Első kiadás: *Discours sur l'histoire ecclésiastique*, Paris, 1708.

LE TOURNEUX, Nicolas – ford. JAROSLAUS kapucinus barát

Keresztény esztendő. 1–8. rész [= kötet]. Buda: Landerer Leopold, 1771–1781.

BEK Aa 4r 2001

A mű eredeti címe: *L'année chrétienne*. Paris, 1683–1701. Az approbáció szerint a magyar fordítás német nyelvből készült.

LE BRUN, Pierre

Explication littérale historique et dogmatique des prières et des cérémonies de la messe. 1–8. T. [2.] ed. Paris: Valade, 1777–1778.

EFK F. II. 38–41

Első kiadás: Paris: Brunet et Denis, 1726.

NICOLE, Pierre – ford. HORVÁTH János

Hitbéli s erkölcsi oktatások az Úr Imádságáról. Veszprém: Számmer Klára, 1815.

BEK 05490

A mű eredeti címe: *Instructions théologiques et morales, sur l'oraison dominicale*. Paris, 1718.

BOSSUET, Jacques-Bénigne

Élévation à Dieu sur tous les mystères de la religion chrétienne. Nouvelle édition.
Paris: Garnier, [1850 körül].

BEK Ad 10322

Korábbi kiadás: Paris, 1727.

Mikes-kéziratok és korai kiadások

MIKES Kelemen

Constantinápolyban Groff P... E... írott leveli M... K... [Konstantinápoly, Rodostó, 1717–1758]. A „Törökországi levelek” autográf kézírata. Tulajdonosi bejegyzések: Toldy Ferenc, Bartakovics Béla 1867.

EFK Ms. 1084

Az autográf kézirat 1858-ban jutott Toldy Ferenchez, aki 1861-ben kiadta, s akitől Bartakovics Béla szerezte meg 1867-ben.

MIKES Kelemen

Az iffiaknak kalauzza az Isten uttyában. Az Sz. Írásból és az Sz. Atyákból szedegetett keresztényi oktatások ött szakaszra osztva. 1744.

BEK A 241

Autográf kézirat, melynek átdolgozott változata 1751-ben készült el.

MIKES Kelemen

Török országi levelek, mellyekben a Ildik Rákótzai Ferentz fejedelemmel bújdosó magyarok' történetei más egyéb emlékezetes dolgokkal együtt barátságosan eléadatnak. Kiadta Kultsár István. Szombathely: Siess Antal József, 1794.

EFK Xx XII. 8.

BEK Rar. Hung. 217

A mű első nyomtatott kiadása. Festetics György támogatásával jelent meg.

MIKES Kelemen

Mulatságos napok. Beszély-cyclus. Az eredeti kéziratból [...] kiadta Abafi Lajos. Budapest: Aigner Lajos, 1879.

BEK 036921

MIKES Kelemen

Törökországi levelek. Kiadta Abafi Lajos. Budapest: Aigner, 1880.

EFK 183.093

MIKES Kelemen

Hogy micsoda tiszta szokásokat kíván a kereszténység. = Papp Endre: Mikes Kelemen kiadatlan kézíratai. Budapest: Engelmann Mór, 1895. 54–59.

BEK Gc 4502

MIKES Kelemen

Válogatott törökországi levelei. Bev. és jegyz. ellátta Bánóczi József. Budapest: Lampel, 1900. (Magyar könyvtár, 196.)
EFK 173.069; 202.074/2

HUTTKAY Lipót

Mikes Kelemen Törökországi Levelei. Az egri érsekségei könyvtár eredeti kéz-
irati kincseiből. Eger: Rényi Károly Bizománya, 1905.
EFK 294.129; 294.130; 294.131
Néhány levél reprodukciójával.

MIKES Kelemen

Törökországi levelei. Kiad., bev., jegyz. Császár Elemér. Budapest: Lampel, 1905.
BEK 112080

MIKES Kelemen

Törökországi levelei. Kiad., bev., jegyz. Erődi Béla. Budapest: Franklin, 1906.
BEK 103923

MIKES Kelemen

Zágoni Mikes Kelemen Törökországi levelei. A magy. kir. kormány támogatásával,
II. Rákóczi Ferencz hamvainak hazaszállítása alkalmából készült emlékkiadás. [Bev.
Négyesy László, Thaly Kálmán et al., a leveleket az eredeti kézirat alapján kiadja
Miklós Ferencz, a képeket [...] rajzolta Edvi Illés Aladár]. Budapest: Franklin, 1906.
EFK 130.031

MIKES Kelemen

Zágoni Mikes Kelemen válogatott törökországi levelei. Összeáll. és jegyzetekkel
ellátta Erődi Béla. 2. kiad. Budapest: Franklin, 1910. (Jeles írók iskolai tára, 17.)
EFK 134.105
Első kiadás: 1882.

MIKES Kelemen

Mikes Kelemen válogatott törökországi levelei. Bev., jegyz. Bánóczi József. Buda-
pest: Lampel, [1930]. (Magyar könyvtár: Új sor, 1142–1143.)
EFK 132.088
Első kiadás: 1900.

MIKES Kelemen

Mikes Kelemen válogatott törökországi levelei. Budapest: MTA, 1930. (A magyar
nép irodalmi könyvtára, 3.)
EFK 135.147

MIKES Kelemen

Mikes Kelemen Törökországi levelei. Pintér Jenő bevezetésével. Budapest: Franklin, [1934]. (Élő könyvek: Magyar klasszikusok, 43.)

EFK 139.019; 188.043

A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai

II. RÁKÓCZI Ferenc

Universis Orbis Christiani Principibus et Rebuspublicis [...] Nos Franciscus Dei gratia, Princeps Rákóczy [...] Rescrudescunt diutina Inclytae Gentis Hungarae vulnera [...]. H. n., [1703].

BEK RMK II 529:2

II. RÁKÓCZI Ferenc

Precatio Francisci Rakoczii II [...] Anno 1703 Domine Deus justitiae fons [...].

BEK Collectio Kaprinayana 4° XXIX. T. 112–113.

II. RÁKÓCZI Ferenc

Universis Orbis Christiani Principibus et Rebuspublicis, [...] Nos Franciscus Dei gratia, Princeps Rakóczy [...] Sciat Orbis Christianus [...]. H. n., [1704].

BEK RMK II 541:1

II. RÁKÓCZI Ferenc

Nos Franciscus Dei Gratia, Princeps Rakoczi [...] Senki sincs, valaki édes Eleinek az el-múlt dolgokról lett beszédeit említi [...]. H. n., [1706].

BEK RMK I 428

Proklamáció.

II. RÁKÓCZI Ferenc

Responsum Francisci Rakoczy ad Supplicationem sex comitatum protestantium contra relegationem Patrum Societatis Jesu. [1706? 1707?].

BEK Collectio Kaprinayana 2° XXXIV. T. 466–482.

LE NOBLE, Eustache

Histoire du prince Ragotzi, ou la guerre des mecontents sous son commandement. Paris: chez Cellier, 1707.

EFK 061.058

A mű Márki Sándor és Kovács Ilona által készített magyar fordítása 1976-ban jelent meg a Szépirodalmi és a Zrínyi Kiadó gondozásában.

Regulamentum Universale, Inclytorum Confoederati Regni Hungariae Statuum ac ordinum [...] observandum. (Nagyszombat), 1707.
BEK RMK I 432

Paria Literarum Rakoczianarum ad Excelsam mediationem Anglico Holandicam. 1707.
BEK Collectio Kaprinayana 2° XXXIII. T. 71–82.

PULAY János

Szathmári békesség melyet [...] Erdődy gróff Pálffy János [...] dicsőségessen az elmúlt 1711dik esztendőben véghez vitt [...]. Nagyszombat, 1718. Egykorú kézirat.
EFK X. III. 29

Az 1711. évi szatmári béke szövegének fordítása.

CSEREI Mihály

Erdélyi és rész szerint Magyar Országai Históriája. Ildik Rákóczy és a. t. 1661től 1712-ig. 1720 körül. Egykorú kézirat másolat, későbbi kéz latin bejegyzéseivel.
EFK Vv. II. 17

A művet Kazinczy Gábor adta ki először 1852-ben.

Histoire des Revolutions de Hongrie, où l'on donne une idée juste de son legitime gouvernement. 1–6. T. Tome Premier, Qui contient l'Histoire de Hongrie, depuis l'an 1000 jusqu'à l'an 1699. La Haye: Jean Neaulme, 1739.
BEK Gb 98/1

Histoire des Revolutions de Hongrie, où l'on donne une idée juste de son legitime gouvernement. Tome quatrième, qui contient la suite de l'Histoire, depuis 1706 jusqu'en 1711. La Haye: J. Neaulme, 1739.
EFK 307.038

II. RÁKÓCZI Ferenc

Testament politique et moral du Prince Rakoczi. 1–2. T. La Haye: Scheurleer, 1751.
BEK Gb 372

A mű Szávai Nándor és Kovács Ilona által készített magyar fordítása 1984-ben jelent meg az Akadémiai Kiadónál.

Relatio de origine motus Rákócziani, et vita Rákóczii et Bercsényii in Polonia.
BEK Collectio Hevenessiana 4. T. 65–68.

Instantia sex Hungariae Comitatum [...] ad [...] Franciscum Rákóczy pro retinenda conservandaque Societate Jesu et sponsoriae ejusdem principis ad Praelibatorum sex Comitatum Status et Ordines. – Instructio secreta pro Superioribus Societatis Jesu. Kézirat másolat a XVIII. századból.
EFK Ms. 1072.

A II. Rákóczi Ferenc-féle szabadságharcra vonatkozó latin nyelvű kéziratok kolligátuma.
Másolatok a XVIII. századból.
EFK V. II. 8

Második Rákóczi Ferenc szózata 1707-dik évből. Az igen ritka eredeti nyomtatvány után kiadta Makáry György. Eger: Érs. Főtanoda, 1849.

EFK HT 0486

Az 1707. márc. 28-án Marosvásárhelyen kelt „Propositio” magyar nyelvű változata. A bevezető utal a „fejünkre nőtt dynastiá”-ra, s a mű aktualitását hangsúlyozza. Makáry György egri ügyvéd, tanár, költő volt; a kiadás miatt utóbb zaklatták.

BREZNAY Imre

Ünnepi beszéd, melyet [...] II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társainak hazaérkezése alkalmából 1906. évi október hó 28-án mondott Breznay Imre. Eger: Érs. Lyc. Ny., 1906.

EFK HT 0707; HT 1375; HT 1434/7

Bartakovics Béla egri érsek, a gyűjtő és mecénás

Béldi-kódex.

a) Bécsi Képes Krónika töredéke; b) Hunyadi János és Mátyás dicsőítése; c) Naptár, 1458–1496. XV. század második fele.

EFK U III. 1

A Képes Krónika családjához tartozó kódex Toldy Ferentől jutott Bartakovics Bélához.

Pompéry-kódex.

Históriás énekek gyűjteménye. XVII. század eleje. Egykorú kézirat, több kéz írása. Tulajdonosi bejegyzések: Toldy Ferenc, Bartakovics Béla.

EFK Ms. 0009.

A nagyjobb részt Czombor János által másolt, első ismert tulajdonosa után elnevezett kódex Toldy Ferentől jutott Bartakovics Bélához.

ÁRKOSI Benedek

Hetetzaki minden napokra való Szent Elmélkedésekkel és sokféle szükségünkhez alkalmaztatott buzgó könyörgésekkel telyes imátságos könyv mellyben az imádságoknak eleiben szép renddel tétetttenek a' keresztyéni Hitnek és egy igaz Vallásnak Tzikkeiről Szent Irás szerint iratott idvességes elmélkedések. 1654–1659. Derzsi Gergely másolata 1725-ből.

EFK Ms. 0007.

Tulajdonosi bejegyzés: Bartakovics Béla.

HOMÉROSZ

Odysseája. Hellénből ford. Szabó István. Pest: Kilián, 1846. (Hellen classicusok magyar fordításban, 2.)

EFK 046.039

A címlapon Bartakovics Béla kézjegye.

GARAY János

Szent László. Történeti költemény. 1–2 köt. Eger: Érseki Főtanoda betűivel, 1851–1852.

EFK K. V. 49

A címlapon a mű megjelenését támogató Bartakovics Béla kézjegye.

HOMÉROSZ

Homérosz Iliása. Ford. Szabó István, bev. Hunfalvy Pál. Pest: Emich G. biz., 1853. (Hellén és Római remekírók könyvtára.)

EFK V. V. 2

A fordítás Bartakovics Béla támogatásával jelent meg.

MINDSZENTY Gedeon

Arafohász az áldáshoz, midőn [...] Bartakovics Béla egri érsek [...] az Angol Szűzek Egri Intézete kápolniját 1855 [...] megáldaná. Eger: Lyc. Gyorssajtó, 1855.

EFK HT 1671; HT 1702

CANTU, Caesare

Világtörténelem. 1–15. köt. Ford. Gyurits Antal, Kádas Rudolf [et al], kiad. a Szent István Társulat. Eger: Érs. Lyc. Ny., 1858–1876.

EFK HK 1468–1482

A mű Bartakovics Béla támogatásával jelent meg.

Az Ó- és Új Szövetségi Szentírás a Vulgata szerint. Káldi György fordítása nyomán [...] átd. [Tárkányi B. József]. Eger: Érs. Lyc. Ny., 1862.

EFK HK 1063

Az átdolgozás Bartakovics Béla ösztönzésére készült.

HUART, Augustine d'

Lettres et compositions pour faciliter le style à la jeunesse. 1–2. partie. Erlau: Typ. de l'Archeveché, 1863.

EFK 256.084

A levél- és stílusminta-gyűjtemény ajánlásának címzettje Bartakovics Béla.

MINDSZENTY Gedeon

Hódolat, melyet [...] Bartakovics Béla egri érsek [...] félszázados áldozata ünnepén [...] 1865. bemutat Mindszenty Gedeon. Eger: Érs. Lyc. Ny., 1865.

EFK HT 1710

BARTAKOVICS Béla

Főpásztori levelek és szentbeszéd. Eger: Érs. Lyc. Ny., 1865.

EFK HK 0110; HK 1427; HK 2019

Emlékkönyv Kis-Apponyi Bartakovics Béla egri érsek aranymiséjének ünnepére: 1865.

május 28. [Írták Tárkányi Béla, Mindszenty Gedeon et al.]. Eger: Érs. Lyc. Ny., 1865.

EFK HK 1052; HK 1053; HK 1054; HK 1055; HK 1056; HK 1058; HK 2018

BARTAKOVICS Béla

Bartakovics Béla levele Eger város tekintetes polgármesteréhez. Az egri népiskolák ügyében. Eger, 1869. aug. 23. Eger: [Ny. n.], 1869.

EFK HT 1719

TÁRKÁNYI Béla József

Emlékbeszéd [...] Bartakovics Béla egri érsek [...] fölött a Szent-István-Társulatnak 1874. évi marc. 19-én tartott XXII. közgyűlésén... Budapest: Athenaeum, 1874.

EFK HT 0586; HT 1334; HT 1678; HT 1919; HT 1920